De Levende Natuur 72 (1):1-6 (1969)

JANUARI 1969 JAARGANG 72, AFL. 1

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSE

Kolganzen, waarheen over 10 of 100 jaar?

J. PHILIPPONA.

In W-Europa overwinteren jaarlijks 50.000 tot 70.000 Kolganzen (van de ondersoort *Anser albifrons albifrons* Scop.). Het gros van dit aantal is een deel van de winter in Nederland. Ons land verandert snel. Is er voor grote vogels als ganzen hier in de toekomst nog ruimte? Ik heb die vraag al eens eerder proberen te beantwoorden voor de ganzen in het algemeen, in het speciale ganzennummer van „Het vogeljaar" (jrg. 14, nr. 5, nov. 1966, p. 192-198). Ik kies voor een nadere uitwerking de Kolgans, omdat deze soort me wat beter bekend is dan de andere en omdat hij 50% van alle ganzen omvat, die er in Nederland voorkomen. Bovendien komen enige andere soorten ganzen geregeld in dezelfde gebieden voor als de Kolgans.

De meeste Kolganzen van de populatie die in West-Europa overwintert, verblijven van begin of half oktober tot ver in december vooral in Oost-Duitsland. Vervolgens verhuist bijna de gehele populatie naar het westen en blijft de rest van de winter in Nederland, België en Groot-Brittannië (fig. 1). Ook in het vroege voorjaar zijn vele Kolganzen weer in Oost-Duitsland te zien, maar dan voor veel kortere tijd dan in de herfst. In fig. 1 is de globale verspreiding van de soort voor het gehele winterhalfjaar aangegeven.

In fig. 2 is te zien, dat de Kolgans in Nederland (Damme in België meegerekend) vier belangrijke concentratiegebieden heeft,

De Levende Natuur 72 (1):1-6 (1969)

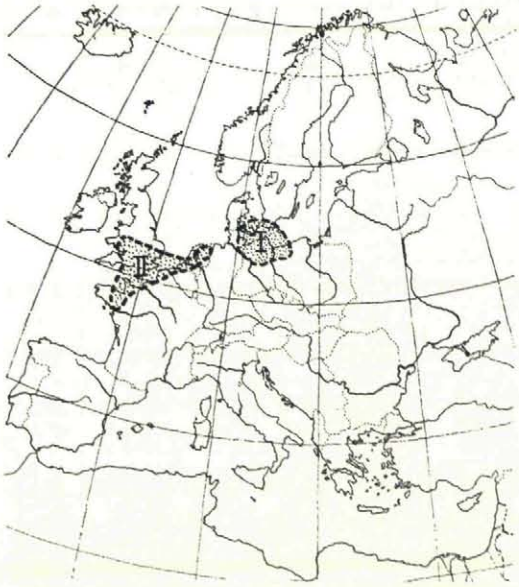

Fig. 1. *Globale verspreiding van de Kolgans in West-Europa. I: in herfst, vroege winter (en lente). II: in midden-winter en late winter.*

t.w. Midden- en Zuid-Friesland, IJsseldelta, Rijn-Maasgebied en Scheldegebied. Binnen elk van deze complexen liggen diverse pleisterplaatsen.

Het is niet de bedoeling van deze concentratiegebieden (of complexen) een uitvoerige systematische behandeling te geven. Dat is ten dele al gedaan of zal binnen korte tijd gebeuren. Enige bijzonderheden moge ik hier echter laten volgen. Voor verdere gegevens en voor litteratuur verwijs ik de belangstellende lezer naar het bovengenoemde ganzennummer van „Het Vogeljaar".

In *Midden- en Zuid-Friesland* (kortheidshalve „Friesland" genoemd) pleisteren vaak 10.000 tot 25.000 Kolganzen. De maximum aantallen zijn in februari of begin maart te zien; dat zijn er meestal tussen 30.000 en 45.000.

Het complex biedt de ganzen nog veel ruimte en is rijk aan water. Door verbetering van de afwatering, waardoor boezemlanden verdwijnen en voorzover ze nog bestaan korter onderlopen, wordt de situatie voor de ganzen geleidelijk minder gunstig. Als geheel is de toestand en vooral ook de toekomst gunstiger dan in de complexen in het zuidwesten van ons land. Het is jammer, dat de ganzen meestal niet de gehele winter in Friesland kunnen blijven. Als er een flink pak sneeuw valt of als het zwaar geijzeld heeft, trekken ze weg naar het zuidwesten. Als zo'n periode voorbij is, komen ze meestal heel gauw weer naar Friesland terug.

De *IJsseldelta,* onder welke naam ik de pleisterplaatsen aan weerskanten van de IJsselmonding samenvat, vormt een veel kleiner gebied dan het vorige, maar het biotoop is nog steeds zeer gunstig. Er overwinteren hier vaak 2.000 tot 3.000 Kolganzen, soms zijn er meer: 5.000 tot 7.000. Gemeten naar de omvang lijkt het complex onderbezet. Je zou hier eigenlijk veel meer

Fig. 2. *Concentratiegebieden van de Kolgans in Nederland.*

De Levende Natuur 72 (1):1-6 (1969)

ganzen verwachten.
De toekomst van het gebied ziet er voorlopig wel goed uit.
Onder het *Rijn-Maasgebied* vallen alle pleisterplaatsen tussen 's Hertogenbosch en Willemstad in Noordbrabant, in de Biesbosch en op de Hoeksewaard. Kort geleden lagen hier na Friesland de belangrijkste kolganspleisterplaatsen van ons land, met normale aantallen van 10.000 tot 20.000 en maxima tot wel 30.000.
De achteruitgang van het gebied gaat snel. Oorzaken zijn onder meer: ruilverkaveling en betere waterbeheersing in de Haagse Beemden (een van de mooiste ganzengebieden, die ons land had), volledige ontsluiting van de vroeger afgelegen Koekoekspolders bij Drimmelen, aanleg van wegen, industrievestiging, met als klap op de vuurpijl binnenkort Shell-Chemie, en in de nabije toekomst het bijna wegvallen van het getij in de Biesbosch en het Hollands Diep, waardoor de platen in sommige gevallen als slaapplaats voor ganzen zullen uitvallen. Dit is maar een greep, maar eigenlijk is het grootste deel van het complex in Noordbrabant „in beweging".
Als geheel ziet het er voor ganzen hier somber uit. Het is te hopen dat er enige goede gebieden, zoals het Oude Land van Strijen en de voedselterreinen in de omgeving van de Biesbosch behouden blijven; misschien gaan de ganzen wel slapen op de drinkwaterspaarbekkens in de Biesbosch (maar dat lijkt toch twijfelachtig) en wellicht zullen ganzen de beemden langs de Mark als voedselterreinen blijven gebruiken, hoewel de afstanden tot de slaapplaatsen in de Biesbosch groot zijn.
We kunnen er rekening mee houden, dat de voorwaarden voor de Kolgans hier zo verslechteren, dat er nog maar kleine aantallen zullen komen overwinteren.
Tot het *Scheldegebied* reken ik de pleisterplaatsen op het Veerse Meer, op Zuidbeveland, in Zeeuws-Vlaanderen en bij Damme. Niet lang geleden was een aantal van 10.000 tot 20.000 Kolganzen hier normaal, nu zijn het er meestal tussen 5.000 en 15.000. Ook hier dus achteruitgang. Verschillende pleisterplaatsen zijn sterk aangetast, zoals de Putting en de Braakman. Lichtpunten zijn de opkomst van Damme en van de platen in het Veerse Meer. Door de industrialisatie langs de Westerschelde zal er in Zeeuws-Vlaanderen nog meer ten nadele van de ganzen en de natuur in het algemeen veranderen. De toekomst ziet er wel beter uit dan in het vorige complex, vooral als we denken aan het succes van de nieuwe terreinen in het Veerse Meer en aan verdere mogelijkheden in het poldergebied van België (med. E. Kuyken).
Na dit overzicht de vraag: „Wat nu?" Voor de natuurliefhebber is er maar één antwoord en dat is, dat er zelfs in ons volle land ruimte dient te blijven voor de magnifieke dieren die ganzen toch zijn. Bovendien gaat het hier niet alleen om de wetenschappelijke betekenis van die tienduizenden ganzen, maar ook om de recreatieve waarde die zij bezitten voor de vele honderden en misschien wel duizenden mensen, die van deze vogels genieten. Dat zijn dan de vogelaars en de jagers of zo maar mensen, die met hun auto even stilstaan bij Beetsterzwaag met 10.000 Kolganzen vlak naast zich in het grasland, of mensen die toevallig troep na troep zien overvliegen op een winterse dag (fig. 3). Gelukkig gebeurt er al veel voor het behoud van de ganzen, maar het is nog niet genoeg. Er zullen meer reservaten moeten komen, waar de ganzen geheel met rust gelaten worden. In Zuidelijk Flevoland zal waarschijnlijk zo'n gebied komen. Als de ganzen er ook werkelijk in grote aantallen gaan komen (en die kans is groot), zal dat een zekere compensatie geven voor de ver-

De Levende Natuur 72 (1): 1-6 (1969)

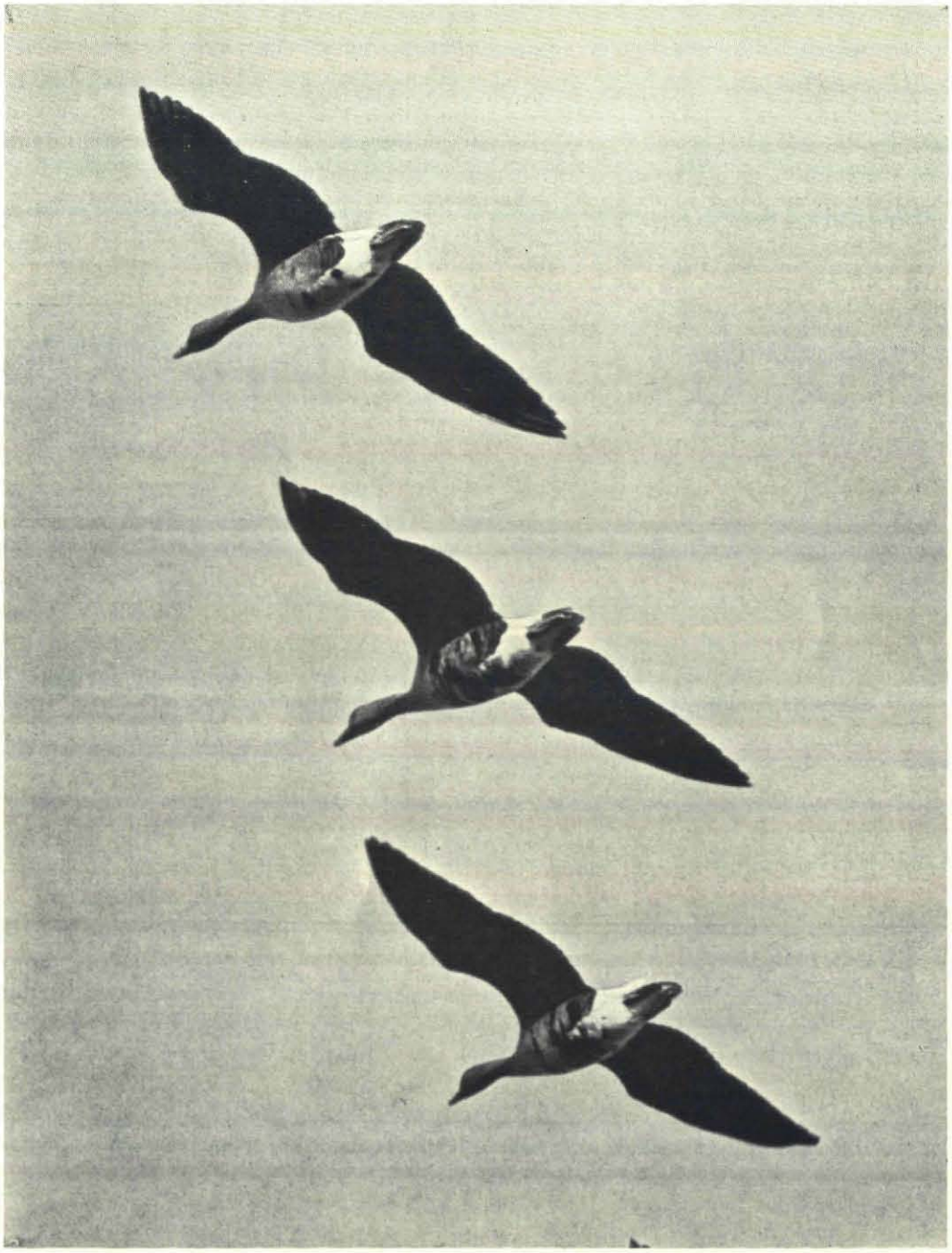

Fig. 3. *Kolganzen in de vlucht. De onderste twee vogels zijn volwassen exemplaren, de bovenste heeft weinig buikvlekken en is mogelijk een nog niet volwassen vogel van 1½ jaar oud.*

De Levende Natuur 72 (1):1-6 (1969)

liezen in Zuidwest-Nederland. Maar ook daar zal nog meer moeten gebeuren, vooral voor de perioden, dat de ganzen vanwege het winterweer niet in Friesland kunnen blijven. We kunnen ook buiten onze grenzen kijken, vooral in Frankrijk, waar op verschillende plaatsen geschikte potentiële ganzengebieden te vinden zijn. Heel mooi is bijvoorbeeld de monding van de rivier de Somme (med. E. Kuyken).

Het lijkt dwaas om het belang dat een gebied heeft voor ganzen, af te wegen tegen de belangen van een nieuwe industrievestiging of een toekomstige havenontwikkeling. Bedenken we echter dat een zg. ganzenpleisterplaats bijna altijd ook om vele andere redenen belangrijk is. De graslanden waar onze Kolganzen voorkomen, hebben in het voorjaar in veel gevallen een rijke weidevogelstand; ook is het landschap daar vaak opvallend fraai, typisch „Nederlands" zou ik willen zeggen. En dan de plaatsen waar de ganzen slapen; dat zijn overstroomde graslanden, meren, platen in getijdenstromen. Juist zulke landschappen behoren tot de meest „echt-natuurlijke" in ons land. Helaas zitten we met het behoud van vogels en landschap in de hoek van de waarden, die niet in geld zijn uit te drukken. Daarom is het zo moeilijk en vaak zelfs onmogelijk om de voorstanders van de aanleg van industrieterreinen te overtuigen van de waarde van een streek, ook zonder dat er chemische fabrieken staan of 50.000-tons tankers varen. Met nadruk wordt ons voorgehouden dat de veranderingen in het landschap plaatsvinden voor de welvaart van het volk en dat alles gebeurt om de vooruitgang te dienen. De begrippen „vooruitgang", „nieuw" en „welvaart" spreken de meesten van ons sterk aan. We mogen ons echter wel afvragen of deze vlaggen niet een wat eenzijdige lading dekken. Ik wil hier enige woorden citeren van de Russische schrijver Ilja Ehrenburg, welke ik tegenkwam in Lathouwers' boek „De Sovjetlitteratuur" (Aula 386, 1968, p. 36-37). Hoewel hij zijn bezorgdheid uit over het geestelijk welzijn van de mens, kunnen zijn uitlatingen ook van toepassing worden geacht op het natuurbehoud. Weliswaar wordt de natuur veelal gesteld tegenover de cultuur (echter, hoe vaak noemen we niet een cultuur- of halfcultuurlandschap „natuur"?), doch „natuurbehoud" is ongetwijfeld een typisch cultureel streven. Ehrenburg zegt o.m.: „Onze nakomelingen zullen over het midden van de 20e eeuw spreken als over een tijd van grote wetenschappelijke, sociale en technische ontwikkelingen, maar niet als over een tijd die zich kenmerkte door een harmonieuze groei van de mens". Ik betwijfel of de technologische plannenmakers, die tegenwoordig zo'n invloed uitoefenen, de harmonie voor de wereld van de toekomst wel voldoende naar waarde schatten. Ik laat Ehrenburg nog even aan het woord: „De mensen hebben hun geestelijke rust verloren. Hun ontvankelijkheid stompt geleidelijk aan steeds meer af. . Zo geschiedt de verovering van de kosmos door onvolwaardige wezens, die wel de nodige kennis bezitten, doch verstoken zijn van een cultuur der emoties . .". Deze woorden schilderen wellicht een te somber beeld, maar de kern van Ehrenburg's woorden is juist.

Geen zinnig mens zal de grote waarde willen ontkennen van de bloei van industrie en handel. De groei in deze menselijke activiteiten dreigt echter een demonische omvang te krijgen. Met een beangstigende vanzelfsprekendheid vraagt het ene na het andere plan om verwezenlijking. Gaat het bij dat alles werkelijk in de eerste plaats om het menselijk geluk of staat hier de zucht naar het leveren van de prestatie voorop? (ook al vinden sommigen juist in het leveren van deze prestaties hun levensgeluk).

De Levende Natuur 72 (1):1-6 (1969)

Nu de techniek bijna alles mogelijk maakt, is het dan goed dat alles ook uit te voeren? Het lijkt er op of de techniek zo machtig geworden is, dat ze bijna een eigen bestaan gaat leiden. Uiteraard is de technologie mensenwerk, bewonderenswaardig mensenwerk zelfs; maar wij gaan te veel lijken op de tovenaarsleerling. Ons speeltuig beweegt nu vanzelf en is bijna niet meer tot stilstand te brengen.

Tot slot een paar woorden over de jacht. De jacht houdt nauw verband met het beheer van een ganzesoort. Willen we onze ganzenpopulaties veilig stellen, dan dienen natuurbescherming en jacht intensief samen te werken. Ondanks de zeer goede verstandhouding in het organisatorische vlak, zijn er tussen individuele vertegenwoordigers soms misverstanden. Dat is begrijpelijk, gezien het enigszins verschillende uitgangspunt. Een goed begrip is van veel belang voor het behoud van ons waterwild. Ik wil hier nog een enkele kritische opmerking maken. Aan de goede gezindheid van verreweg de meeste jagers twijfel ik geen moment, evenmin aan de weidelijkheid van hun methoden. Met de ganzenjacht is het echter zo, dat een zeer klein aantal mensen een ongunstige invloed kan uitoefenen. Dat komt doordat de ganzen zich vaak in een klein aantal zeer grote troepen verzamelen. Soms „zit" verreweg het grootste deel van 50.000 Kolganzen in 3, 4 of 5 troepen. Dat maakt de ganzen kwetsbaar. Op enige plaatsen in ons land trekt een klein aantal jagers wel wat te veel profijt uit deze voor hen gunstige toestand. Met als gevolg nogal hoge afschotcijfers en wat erger is, veel verontrusting, vooral doordat de jacht regelmatig vlakbij de slaapplaatsen wordt beoefend. Vooral dat laatste is jammer omdat er niet zo veel goede slaapplaatsen zijn in ons land. De vogels zouden daar volledige rust moeten hebben. In de toekomst zullen er zeker reservaten nodig zijn, bestaande uit slaapplaatsen en aantrekkelijke voedselterreinen. Ik dacht dat het wel mogelijk zal zijn in ons land de ruim 50.000 Kolganzen en de tienduizenden ganzen van andere soorten te behouden, ook al wordt de beschikbare ruimte kleiner. We komen er langzamerhand achter dat een ganzenpleisterplaats kleiner kan zijn, naarmate de rust groter is. Hoewel onder vele omstandigheden een grote pleisterplaats verre de voorkeur verdient (zoals in Friesland), kunnen kleine, rustige plaatsen een bijzonder belangrijke rol vervullen. Dit wordt aangetoond door de platen in het Veerse Meer en Damme.

Om deze reden en omdat de mens waarschijnlijk in toenemende mate om recreatie in de natuur vraagt en omdat ganzen tot het meest „wilde" behoren, dat wij nog onder onze natuurschatten bezitten, geloof ik dat we tenslotte toch nog een beetje optimistisch mogen zijn over de toekomst van deze vogels.